

- Фельдштейн, 2013 – Фельдштейн Д. И. Проблемы психолого-педагогических наук в пространственно-временной ситуации XXI в. : вызовы информационной эпохи / Д. И. Фельдштейн // Вопросы психологии. – 2013. – № 1. – С. 46-65.
- Чернилевский, 2002 – Чернилевский Д. В. Инновационные технологии и дидактические средства профессионального образования / Д. В. Чернилевский, В.Б. Моисеев. – М., 2002. – 215 с.

REFERENCES

- Altaitsev, 2012 – Altaitsev A. M. Uchebno-metodycheskiy kompleks y samostoiatelnaia rabota studentov / A. M. Altaitsev [Elektron. resurs]. – Rezhym dostupa : <http://charko.narod.ru/tekst/an5/3.html>.
- Bashmakov, 2003 – Bashmakov A. Y. Razrabotka kompiuternykh uchebnykov y obuchaiushchykh system / A. Y. Bashmakov, Y. A. Bashmakov – M. : Ynformatsyonno-izdatelskiy dom «Fylyn», 2003. – 616 s.
- Hura, 2007 – Hura V. V. Teoretycheskiye osnovy pedahohycheskogo proektyrovaniya lychnostno oryentirovannykh elektronnykh obrazovatelnykh resursov y sred : avtoref. dys. na soyskanye nauch. stepeny dokt. ped. nauk : spets. 13.00.08 / V. V. Hura. – Rostov na Donu, 2007. – 43 s.
- Zhuk, 2010 – Zhuk A. Y. Sovremenniy elektronnyy uchebno-metodycheskiy kompleks – osnova ynformatsyonno-obrazovatelnoi sredy vuza / A. Y. Zhuk, Iu. Y. Vorotnytskiy, P. A. Mandryk // Ynformatsyatsiya obrazovaniya – 2010 : pedahohycheskiye aspekty sozdaniya ynformatsyonno-obrazovatelnoi sredy : materialy Mezhdunar. nauch. konf., Mynsk, 27-30 okt. 2010 h. – Mynsk : BHU, 2010. – S. 197-201.
- Robert, 2008 – Ynformatsyonnye y kommunikatsyonnye tekhnolohyy v obrazovaniy : ucheb.-metod. posob. / Y. V. Robert [y dr.]; pod red. Y. V. Robert. – M. : Drofa, 2008. – 312 s.
- Makarov, 2001 – Makarov A. V. Uchebno-metodycheskiy kompleks : modulnaya tekhnolohiya razrabotki : ucheb.-metod. posob. / A. V. Makarov, Z. P. Trofymova, V. S. Viazovkin, Iu. Iu. Hafarova. – Mynsk : RYVSh BHU, 2001. – 118 s.
- Metodycheskiye rekomendatsyy razrabotchykam elektronnykh uchebno-metodycheskykh kompleksov po dystsyplynam dlia vys shykh uchebnykh zavedeni Respublyky Belarus, 2012 – Metodycheskiye rekomendatsyy razrabotchykam elektronnykh uchebno-metodycheskykh kompleksov po dystsyplynam dlia vysshykh uchebnykh zavedeni Respublyky Belarus [Elektron. resurs]. – Rezhym dostupa : http://edubelarus.info/uploads/base/Metod_rek_EUMK.pdf.
- Polozhenye ob elektronnom uchebno-metodycheskom komplekse po dystsyplinye dlia vysshykh uchebnykh zavedeni Respublyky Belarus, 2012 – Polozhenye ob elektronnom uchebno-metodycheskom komplekse po dystsyplinye dlia vysshykh uchebnykh zavedeni Respublyky Belarus [Elektron. resurs]. – Rezhym dostupa: http://edubelarus.info/uploads/base/Pologenie_EUMK.pdf.
- Feldshtein, 2013 – Feldshtein D. Y. Problemy psikhologo-pedahohycheskykh nauk v prostranstvenno-vremennoi sytuatsyy KhKhI v. : vyzovy ynformatsyonnoi epokhy / D. Y. Feldshtein // Voprosy psikholohyy. – 2013. – № 1. – S. 46-65.
- Chernylevskiy, 2002 – Chernylevskiy D. V. Ynnovatsyonnye tekhnolohyy y dydaktycheskiye sredstva professionalnogo obrazovaniya / D. V. Chernylevskiy, V. B. Moyssev. – M., 2002. – 215 с.

Надійшла до друку 30.07.2014.

УДК 316.444.5:37.091.212

Ольга Лисак

ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИННИКІВ СПРІЯННЯ ЄВРОПЕЙСЬКІЙ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуті основні педагогічні умови формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю. Розкрито поняття «європейська мобільність майбутніх фахівців економічного профілю». Після аналізу критеріїв сформованості європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю було розроблено технологію створення відповідних педагогічних умов. Вона складалася із упровадження методичних рекомендацій та спеціалізованих семінарів, що мали на меті підвищення готовності студентів до європейської мобільності.

В експерименті з упровадження даних педагогічних умов брали участь дві групи студентів економічних спеціальностей, із яких було виділено експериментальну та контрольну групи. Ми визначили та порівняли рівень сформованості європейської мобільності до та після експерименту. Дані показали, що в експериментальній групі відбулося значне підвищення сформованості європейської мобільності, у той час, як у контрольній групі змін майже не було. Це підтвердило ефективність визначених нами педагогічних умов та технологій їх упровадження.

Ключові слова: європейська мобільність, педагогічні умови формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю, експериментальна група, контрольна група, експериментальне навчання, критерії сформованості європейської мобільності.

В статье рассмотрены основные педагогические условия формирования европейской мобильности будущих специалистов экономического профиля. Раскрыто понятие «европейская мобильность будущих специалистов экономического профиля». После анализа критериев сформированности европейской мобильности будущих специалистов экономического профиля была разработана технология создания соответствующих педагогических условий. Она состояла из внедрения методических рекомендаций и спецсеминар, имевших целью повышения готовности студентов к европейской мобильности.

В эксперименте по внедрению данных педагогических условий участвовали две группы студентов экономических специальностей, среди которых было выделено экспериментальную и контрольную группы. Мы определили и сравнили уровень сформированности европейской мобильности до и после эксперимента. Данные показали, что в экспериментальной группе произошло значительное повышение сформированности европейской мобильности, в то время, как в контрольной группе изменений почти не было. Это подтвердило эффективность определенных нами педагогических условий и технологии их внедрения.

Ключевые слова: европейская мобильность, педагогические условия формирования европейской мобильности будущих специалистов экономического профиля, экспериментальная группа, контрольная группа, экспериментальное обучение, критерии сформированности европейской мобильности.

It is becoming increasingly difficult to ignore the growing expansion of outbound academic mobility in Ukraine. However, very little empirical research has been carried out to outline the way mobility programs which are organized in particular educational institutions. The aim of this study was therefore to investigate the effectiveness of pedagogical conditions to create favorable environment for the development of European mobility and the technology of their implementation. The article describes the main pedagogical conditions of European mobility of the future specialists in economics. These conditions include maintaining appropriate level of motivation, providing information basis for students and improving language expertise. Besides, it covers the concept of European mobility of the future specialists in economics. After analyzing the formation criteria of future European mobility of specialists in economics (motivation, information, language expertise, readiness) was developed technology to create appropriate pedagogical conditions. It consisted of the implementation of guidelines and special seminars that aimed to increase students' readiness for European mobility.

In the experiment of the implementation of defined pedagogical conditions were involved two groups of students of economic specialties, which were subdivided into experimental and control groups. Two groups of students were taught by two different methods: one group was taught according to traditional curriculum, while a second group included use of technology to implement pedagogical conditions to form European mobility. We determined and compared the level of development of European mobility before and after the experiment. The two groups were assessed in the same way after an experiment. The data showed that in the experimental group there was a significant increase in formation of European mobility, while in the control group was almost no change. This confirmed the effectiveness defined pedagogical conditions and technology of their implementation.

Keywords. European mobility, pedagogical conditions of European mobility of the future experts of economics, experimental group, control group, experimental studies, the criteria for formation of European mobility.

Постановка проблеми. Останніми роками інноваціям в освіті приділяється пильна увага, отже, питання академічної мобільності та формування в майбутнього фахівця готовності до неї набуває все більше

важливості. Розвиток академічної мобільності пов'язаний як із питаннями євроінтеграції України, так і із загальними реформами у вищій освіті, спрямованими на її інтернаціоналізацію. Тим не менш, питання виконання конкретних заходів у ВНЗ, що мають на меті збільшення частки студентів із досвідом навчання та стажування за кордоном, не є достатньо дослідженим. На сьогодні формування умов в освітньому процесі, які б сприяли формуванню європейської мобільності – інтегрованої риси характеру, що виявляється у психологічній та академічній готовності майбутнього фахівця брати участь у програмах міжнародного обміну/грантових та стипендійних програмах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед західних учених, яких турбують питання академічної мобільності та європейської мобільності як такої, можна назвати Ф. Альтбаха (Philip Altbach), Ханса да Віта (Hans de Wit), Лайн Вебрік (Line Verbik), М. ван дер Венде (Wende M. van der), Яна Садлака, Бернд Вехтер (Bernd Wächter), Ульріх Тайхлер (Ulrich Teichler), С. Вінсен-Ланкрін (Stéphan Vincent-Lancrin).

Формування сприятливих умов для академічної мобільності та погляд на сучасного мобільного студента розглядають А. Мокій та І. Лапшина, а також О. Кислова і Л. Сокурянська, які аналізують академічну мобільність сучасного українського студентства, вивчають чинники академічної еміграції студентської молоді. Питаннями організації мобільності студентів у плані порівняності українських дипломів займається Н. Гуляєва. На прикладі Французько-українського інституту управління КНТЕУ (Київського національного торговельно-економічного університету), який існує із 2010 року можна побачити, як українські студенти, навчаючись в Україні, можуть отримати державний диплом Франції.

Мета написання статті:

- визначити поняття «європейська мобільність майбутніх фахівців економічного профілю»;
- окреслити педагогічні умови формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю;
- охарактеризувати технологію впровадження педагогічних умов;
- експериментально перевірити ефективність розробленої технології.

Виклад основного матеріалу. Поширення мобільності студентів та викладачів є провідним напрямом розвитку вищої освіти України та країн Євросоюзу. Закон України про вищу освіту визначає академічну мобільність, як можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами. Передбачається створення єдиної державної електронної бази з питань освіти, що міститиме реєстр документів про вищу освіту з відомостями про документи, видані іноземними вищими навчальними закладами, але визнані центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. Створюються сприятливі умові шляхом пропонування

академічних відпусток – навчання чи стажування в освітніх і наукових установах (у тому числі іноземних держав) може бути підставою для перерви у навчанні, якщо інше не передбачено міжнародними актами чи договорами між вищими навчальними закладами [Закон ..., 2014: с. 1]. Остання редакція Закону про вищу освіту, Примірне положення про академічну мобільність демонструють основні підходи та готують основу до подальшого поширення явища академічної мобільності у вищій освіті [Наказ ..., 2013: с. 1.2-1.4].

Для практичної підготовки до застосування всіх положень, що стосуються академічної мобільності, було розпочато проект з імплементації Закону про вищу освіту. У сфері інтернаціоналізації та мобільності планується отримати такі результати: збільшення кількості спільних програм та відповідно обмінів серед викладачів та студентів між українськими університетами та між українськими і закордонними ВНЗ, збільшення частки викладачів з іноземними дипломами про освіту та науковими ступенями, збільшення частки іноземних студентів з розвинутих країн. Очікується, що частка магістерських програм із подвійним дипломом у партнерстві з іншим українським ВНЗ складатиме 2% до 2020 року для дослідницьких ВНЗ, з іноземними ВНЗ – 5% до 2020 року для дослідницьких ВНЗ. Частка учасників програм обміну з українськими ВНЗ серед загалу студентів зросте до 5% до 2020 року серед усіх ВНЗ, а частка учасників програм обміну із закордонними ВНЗ серед загалу студентів – 3% до 2020 року [Імплементація..., 2014].

У той час, як держава розробляє законодавче та правове підґрунтя мобільності студентів, ВНЗ повинні звернути значну увагу на формування готовності майбутніх фахівців до участі у програмах мобільності. Адже при відсутності мотивації спеціальних знань з питань мобільності, іншомовних компетенцій у студентів досягти зазначених вище показників буде важко навіть за сприятливої законодавчої бази.

Європейська мобільність майбутніх фахівців економічного профілю являє собою інтегровану рису характеру, що виявляється в наступному: психологічній та академічній готовності студентів до навчання в освітніх закладах Європейського Союзу; обізнаності з основними програмами мобільності, умінням відшукувати необхідну інформацію про навчання за кордоном, знанні процедури подання заявок на навчання, визнання документів про освіту; знання іноземних мов на високому рівні; умінні об'єктивно оцінювати свої сильні сторони та вчитися компенсувати слабкі. Європейська мобільність формує здатність для вільного переміщення студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів у цих просторах з метою академічного і загальнокультурного взаємозбагачення в межах Європейського Союзу, що для майбутніх фахівців має значну цінність не лише під час навчання, а й під час працевлаштування [Національний, 2011: с. 74].

Педагогічні умови – це зовнішні та внутрішні обставини організації навчального процесу та соціуму загалом, які впливають на таку

інтегровану якість особистості, як європейська мобільність. На основі виконаного теоретичного дослідження та практичного дослідження були визначені такі педагогічні умови формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю:

1. Створення позитивної мотиваційної настанови у студентів.

2. Створення належного рівня поінформованості. Уключає в себе дві допоміжні умови: інформування щодо системи академічного визнання та інформування щодо особливостей програм навчання за кордоном.

3. Забезпечення достатнього рівня володіння іноземними мовами.

Нами було визначено такі критерії сформованості європейської мобільності:

- *мотивація;*
- *поінформованість;*
- *готовність до участі у програмах мобільності;*
- *знання іноземної мови.*

Нами було розроблено технологію створення зазначених педагогічних умов формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю, яка потім була експериментально перевірена.

Технологія складалася з поступового створення позитивної мотиваційної настанови та належного рівня в комбінації із забезпеченням достатнього рівня володіння іноземними мовами, результатом її було формування готовності майбутніх фахівців до академічної мобільності. Це відбувалося шляхом упровадження в навчальний процес методичних рекомендацій для формування готовності до участі у програмах європейської мобільності та спецсемінару «Мобільність в умовах Європейського простору вищої освіти».

Методичні рекомендації мають на меті сформувати у студентів бажання та зацікавленість щодо навчання за кордоном, розказати про основні грантоутворюючі та стипендіальні програми, а також сформувати навички, необхідні у відборі щодо навчання за кордоном або отримання стипендій/грантів. Методичні рекомендації складаються з трьох частин. Перша частина дає загальне розуміння академічної мобільності, основних переваг та особливостей участі в програмах мобільності. Друга частина безпосередньо навчає студентів заповнювати анкети, писати резюме та мотиваційного листа, надає приклади застосування рекомендаційних листів. Для кожного з вищевказаних документів подається корисна лексика та фрази, надаються поради щодо написання і приклади, і лише потім студенти мають створити власний пакет документів. Третя частина дає подальші рекомендації щодо вивчення академічної англійської мови.

Спецсеминар «Мобільність в умовах Європейського простору вищої освіти» являє собою вузькопрофільний курс у рамках вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням. Він складається із 7 практичних занять та одного контрольного заняття. Спецсеминар об'єднує дві мети:

поглибити знання студентів з англійської мови та сформувати мотиваційну, інформаційну базу і готовність студентів до формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю.

Спецсеминар відбувається у формі практичних занять та за змістовим наповненням пов'язаний з основним курсом англійської мови за професійним спрямуванням. На практичних заняттях використовуються такі форми організації роботи: бесіда, міні-лекція, обговорення, перегляд презентацій, веб-квест.

Метою спецсеминару є формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю.

Експериментальне навчання проводилося на базі Київського національного торговельно-економічного університету. В експерименті брали участь 60 студентів економічних спеціальностей, які склали експериментальну та контрольну групу.

На констатувальному етапі експерименту нами було продіагностовано ступінь прояву кожного критерію сформованості європейської мобільності та визначено сукупні показники різних рівнів сформованості європейської мобільності у майбутніх фахівців економічного профілю: недостатнього, елементарного, базового, достатнього та творчого.

Розглянемо показники, отримані на констатувальному етапі (Табл. 1).

Таблиця 1

Показники сформованості європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю на констатувальному етапі експерименту (у %)

Рівні сформованості європейської мобільності	Кількість студентів	
	ЕГ	КГ
Недостатній	20 (3)	13,3 (2)
Елементарний	27 (4)	27 (4)
Базовий	46 (7)	60 (9)
Достатній	6 (1)	-
Творчий	-	-

Як свідчать дані таблиці, загальна картина рівнів сформованості європейської мобільності в ЕГ та КГ приблизно однакова: жоден студент не досяг творчого рівня сформованості європейської мобільності; 6% студентів ЕГ та жоден із КГ мають достатній рівень; більшість майбутніх фахівців (46% у ЕГ та 60% у КГ) було діагностовано на базовому рівні; решту було діагностовано на елементарному та недостатньому рівнях.

Аналіз отриманих даних дозволяє стверджувати, що формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю шляхом створення визначених педагогічних умов (створення позитивної мотиваційної настанови у студентів; створення належного рівня поінформованості та забезпечення достатнього рівня володіння іноземними мовами), надасть можливість заповнити пробіли в знаннях

студентів та забезпечити високий рівень сформованості європейської мобільності, якого неможливо досягти за існуючими навчальними планами.

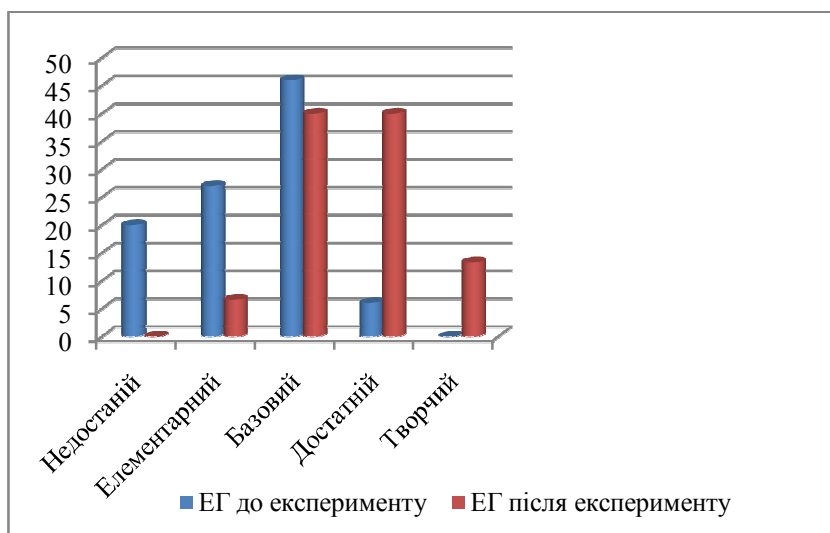
Подальша робота в цьому напрямі відбувалася через застосування технології впровадження педагогічних умов формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю.

Після проведення експериментального впровадження технології створення педагогічних умов формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю було проведено повторне діагностування кожного з критеріїв сформованості європейської мобільності, на основі яких визначили загальний рівень сформованості європейської мобільності.

Наведемо динаміку змін у кожній із груп до та після експерименту (Діаграма 1 та Діаграма 2).

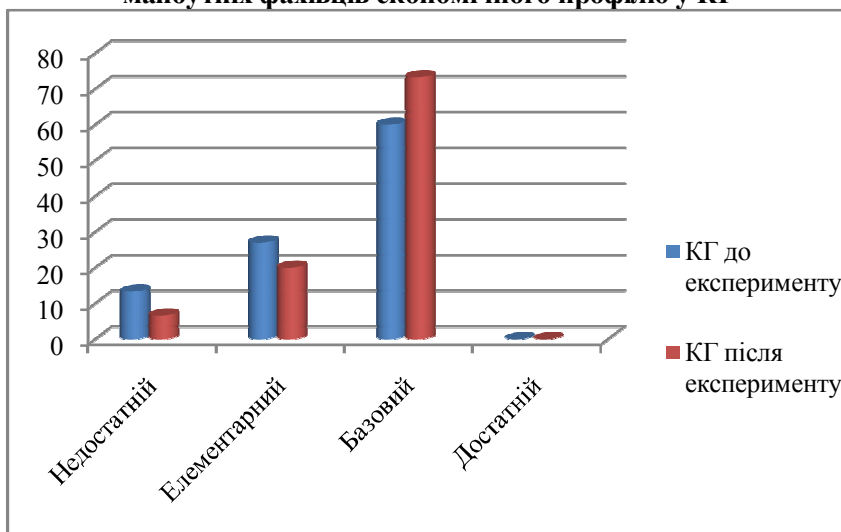
Діаграма 1

Динаміка рівнів сформованості європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю у ЕГ

Дані діаграми демонструють, як у ЕГ відбувалося зменшення кількості студентів з рівнем сформованості європейської мобільності від недостатнього до базового, та значне збільшення кількості студентів із достатнім та творчим рівнем. Таким чином, більшість студентів (більше 50%) мають достатній та творчий рівень європейської мобільності.

Діаграма 2
Динаміка рівнів сформованості європейської мобільності майбутніх майбутніх фахівців економічного профілю у КГ

Діаграма наочно засвідчує, що у студентів КГ сталися лише незначні зміни, а деяке збільшення кількості студентів із базовим рівнем сформованості європейської мобільності можна пояснити тим, що студенти обох груп спілкувалися між собою, і тому студенти КГ могли дізнаватися про участь у програмах мобільності через однокурсників.

Результати формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю дозволяють зробити висновок, що комплексна робота з упровадження педагогічних умов формування європейської мобільності, яка полягала у застосуванні у навчальному процесі спецкурсу «Мобільність в умовах Європейського простору вищої освіти» та методичних рекомендацій для формування готовності до участі у програмах європейської мобільності, дозволити підвищити мотивацію студентів до участі у програмах академічного обміну, значно покращити ситуацію з поінформуванням студентів, забезпечили рівень володіння іноземною мовою, який дозволить навчатися і в іноземних ВНЗ та суттєво підвищити загальну готовність студентів до академічної мобільності.

Таким чином було доведено ефективність педогогічних умов та застосування методики їх упровадження у навчальний процес

Висновки. Формування інтегрованої риси характеру, яка відповідає за готовність та бажання студентів долучитися до академічної мобільності, потребує цілеспрямованої діяльності з боку адміністрації вищих навчальних закладів, викладачів, керівників підрозділів та завідувачів кафедр. Традиційні програми та навчальні плани не забезпечують комплексного підходу до формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю, отже, необхідні додаткові заходи для створення та реалізації педагогічних умов формування європейської

мобільності. Запропонована технологія впровадження педагогічних умов формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю була перевірена експериментально та довела свою ефективність, тому надалі може використовуватися в практиці підготовки фахівців-економістів.

ЛІТЕРАТУРА

- Закон ...*, 2014 – Закон України про вищу освіту станом від 01.07.2014 № 1556-VII., [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
- Імплементация...*, 2014 – Інтернаціоналізація та мобільність [Електронний ресурс] / Імплементация Закону про вищу освіту. – 2014. – Режим доступу : <http://osvita.gov.ua/>
- Наказ ...*, 2013 – НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ 29.05.2013р. № 635 Щодо затвердження Примірною положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/dokumenty/spysok/3908-nakaz-ministerstva--635-vid-29052013>
- Національний*, 2011 – Національний освітній глосарій : вища освіта / [І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін.]; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.

REFERENCES

- Zakon ...*, 2014 - Zakon Ukrainy pro vyshchu osvitu stanom vid 01.07.2014 № 1556-VII., [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
- Internatsionalizatsii*, 2014 - Internatsionalizatsiia ta mobilnist [Elektronnyi resurs]/Implementatsiia Zakonu pro vyshchu osvitu. – 2014. – Rezhym dostupu : <http://osvita.gov.ua/>
- Nakaz...*, 2013 - NAKAZ MINISTERSTVO OSVITY I NAUKY UKRAINY 29.05.2013r. № 635 Shchodo zatverdzhennia Prymirnogo polozhennia pro akademichnu mobilnist studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv Ukrainy[Elektronnyi resurs].– 2013. – Rezhym dostupu : <http://vnz.org.ua/dokumenty/spysok/3908-nakaz-ministerstva--635-vid-29052013>
- Natsionalnyi*, 2011 - Natsionalnyi osvitnii hlosarii: vyshcha osvita / [I. I. Babyn, Ia. Ia. Boliubash, A. A. Harmash i in.]; za red. D. V. Tabachnyka i V. H. Kremenia. – K. : TOV «Vydavnychi» dim «Pleiady», 2011. – 100 s.

Надійшла до друку 10.07.2014.

УДК 378.784+[613.6: 612.78]

Олена Маруфенко

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ГОЛОСОВОГО ЗДОРОВ'Я

У статті актуалізується проблема ціннісного ставлення майбутніх учителів музичного мистецтва до власного голосового здоров'я. Обрана проблема аналізується з точки зору теорії і практики вокальної підготовки студентів-музикантів вищих педагогічних навчальних закладів.

Аналізуються специфічні особливості умов праці професіоналів голосу, зокрема вчителів музичного мистецтва, визначаються їх варіативні та неваріативні складові. Відношення вчителя музичного мистецтва до варіативних умов праці розглядається, як характеристика рівня ціннісного ставлення до голосового здоров'я. Пропонується використання копінг-стратегій для подолання стресових ситуацій. Виявляється залежність особистісної позиції щодо реалізації голосозберезувального потенціалу студентів-музикантів у практиці вокальної підготовки від локус-контролю, міри активності та психологічних новоутворень.